

Eessõna

Kolmanda numbrini jõudnud Eesti Vabaõhumuuseumi Toimetised hakkavad nüüdsest ilmuma algse (ala)pealkirja all „Maaarhitektuur ja maastik“. Nende avarate üldmõistete alla peaks mahtuma enam-vähem kõik, mida siin on seni avaldatud ja kavatsetakse avaldada edaspidi. Ka praeguse kolmanda numbrilise artiklid hõlmavad väga laia teemade ringi kooliaedadest ja arheoloogilistest majajäänustest izmakomil puitarhitektuuri ja ehituspärandi inventeerimise teoreetiliste küsimusteni.

Kadi Karine annab oma Eesti Kunstiakadeemias muinsuskaitse ja restaureerimise alal kaitstud magistritööd kokku võtvas artiklis esmakordselt eesti keeles ülevaate Vormsi saare omapärasest ehituspärandist ja selle kujunemisest. Vaatamata etnilis-kultuurilisele katkestusele 20. sajandi keskpaiku, on rannarootsi ehituspärandi Vormsi variandi eripära siiani tajutav.

Ka Kristiina Tiidebergi ülevaade setu põlisarhitektuurist ja praegusest seisundist põhineb autori magistritöö, mille ta kaitses Tartu Ülikoolis kunstiajaloo alal. Tema tööst koorub välja tõdemus, et suulise loomingu kõrval on rahvapärane ehituskunst samuti oluline osa setu kultuuriidentiteedist. Uus setu kultuuriliikumine on kaasa aidanud vana ehituspärandi elustamisele.

Elo Lutsepp tutvustab oma artiklis praeguse Eesti Vabaõhumuuseumi territooriumil ja naabruskonnas 1930ndail loodud Õismäe sooasundust ja selle ehituslugu. Siia rajatud taludest pälvisid avalikkuse eritähelepanu kaks „riiklikku“ talu – Lagle ja Hälli –, esimene kingiti riigi poolt valitud kirjanikule, teine lasterikkale riigiametnikule.

Rasmus Kask on esitanud ühe osa oma Tallinna Ülikoolis kaitsstud kultuuriteooria-alasest magistritööst, kus ta kriitiliselt käsitleb taluehituspärandi inventeerimise teoreetilisi probleeme. Ta toob esile, et asi ei ole mitte inventeerimismeetodis endas, vaid selle pinnapealses kasutamises.

Aastakümneid muistseid asulakohti arheoloogiliselt uurinud Ain Lavi Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudist annab oma artiklis lühiülevaate sellest, mida on taluarhitektuuri ajaloo kohta välja selgitanud muinasteadlased. Arheoloogiline materjal võimaldab meie teadmisi talurahva vanemast ehituskultuurist pikendada kuni viikingiajani ehk I aastatuhande viimase veerandini m.a.j.

Anneli Banner jätkab Eesti kooliaedade ajaloo uurimist ülevaatega nende seisust alates 1990. aastate algusest tänapäevani. Kooliaed on minetanud oma tähtsuse katse- ja tootmisüksusena ning saanud uue tähenduse. Kooliaed sobib suurepäraselt õuesõppeks ja integreeritud loodusõppeks.

Joosep Metslang tutvustab oma kirjutises Eesti Kunstiakadeemia uurimisretkel kogetu ja kogutu põhjal põhjakomide ehk ižmade omapärast puitarhitektuuri ja selle elujõudu tänapäevaoludes.

Valmis on saanud uus kultuuriministeeriumi valdkonna arengukava „Maa-arhitektuur ja -maastik. Uurimine ja hoidmine“, mis annab sedakorda tegevussuunised aastateks 2012–2015. Olgu seegi selle kõite kaante vahele mahutatud, seekord küll vaid eestikeelsena.

Heiki Pärdi,
EVMi teadusdirektor

Foreword

The Transactions of the Estonian Open Air Museum have reached their third issue and from now on they are going to be published under the initial (sub) title *Rural Architecture and Rural Landscape*. These capacious general notions should comprise nearly everything that has been published until now and will be published in the future. The articles in the current issue also cover a very wide range of topics, starting from school gardens and archaeological remains to Izhma-Komi wooden architecture and theoretical issues concerned with the inventory of built heritage.

Kadi Karine, who defended her master's thesis on heritage protection and restoration at the Estonian Academy of Arts, provides on this basis the first Estonian-language overview of the idiosyncratic built heritage and its evolution on Vormsi Island. Despite the ethnic-cultural disruption in the mid-20th century, the peculiarity of the Vormsi version of the Coastal Swedes' built heritage is still perceivable.

Kristiina Tiideberg's article about Setu vernacular architecture and its current state is also based on her master's thesis, which was defended in the field of art history at the University of Tartu. Her research reveals that, besides oral tradition, vernacular architecture also constitutes an essential part of the Setu cultural identity. The new Setu cultural movement has certainly contributed to the revival of the old built heritage.

Elo Lutsepp in her article introduces the Õismäe marsh settlement founded on the present territory of the Estonian Open Air Museum and its vicinity in the 1930s, as well as its building story. Two of the state-owned farmsteads established here – Lagle and Hälli – deserved special attention from the general public; the first was given to a writer selected by the authorities, the second one was allotted to a civil servant with a big family.

Rasmus Kask presents a part of his master's thesis in the field of cultural theory defended at Tallinn University, where he gives a critical overview of the theoretical problems related to the inventoring of vernacular architectural heritage. He emphasises the fact that these problems are not concerned with the inventoring method itself but rather its superficial use.

Ain Lavi from the Institute of History at Tallinn University, who has been engaged in archaeological investigation of ancient settlement sites for decades, provides a brief overview of what archaeologists have found out about the history of farm architecture. Archaeological material enables us to extend our knowledge about the older peasant architecture to the Viking Age or the last quarter of the 1st millennium AD.

Anneli Banner continues her research into the history of school gardens in Estonia with a survey of their state from the early 1990s until today. School gardens have lost their importance as test and production units and acquired a new meaning. School gardens are particularly suited for open-air learning and integrated science classes.

Joosep Metslang introduces the Northern Komi or Izhma indigenous architecture and its vitality at the present time, basing his writing on the experiences and collected items from the expedition of the Estonian Academy of Arts.

The new development plan of the Ministry of Culture *Rural Architecture and Rural Landscape. Study and Maintenance* has been completed and provides guidelines for the years 2012-2015. It is also published within this collection, although this time only in Estonian.

Heiki Pärdi
Research Director, EOAM